where the main inlet cellar was planned to be built, was excavated down to sterile soil.

In 2003 before the start of the excavation season archaeological survey of the W wall of the building was performed. The S wall had been surveyed in 2002 along with the survey of the external side of the N building of the Royal Palace.

During the previous investigation of the site several hundreds of shillings coined by King John Casimir in 1664–1665 were discovered (Fig. XXII). The find was assumed to evidence that the site used to host the Royal Mint (Fig. XXI). Historical data of the 17th century mentioning the Mint next to the Royal Palace on the way from the Cathedral to the Arsenal seem to agree with that. Yet before the building was occupied by the Mint it must have been used as a dwelling house of courtiers.

During the archaeological investigation several horizons of the cultural layer reflecting different historical periods were found. The 19th – 20th century horizon represented destruction of the buildings and establishment of the square; remains of the German Army soldiers who perished during the World War One or Two were discovered in that layer. The 18th century horizon was represented by traces of economical activities of the citizens of Vilnius; the 17th century by the remains of the Royal Mint of King John Casimir; the 16th – the first half of the 17th century by the remains of the courtiers dwelling house (Fig. XXIII–XXIV); whereas the 14th – 16th century was the period of wooden buildings (Fig. 63–64, XXV–XXXII). It should be broken into several building pattern development stages – 13 levels of wooden buildings were discovered.

VILNIAUS ŽEMUTINĖS PILIES VALDOVŲ RŪMŲ TERITORIJOS VIDINIO KIEMO TYRIMAI

Gintautas STRIŠKA

Vilniaus žemutinės pilies vidinio kiemo teritorija pirmą kartą tyrinėta 1964 m., kai buvo klojama šiluminė trasa į tuometinius Pionierių rūmus. Tada surasti Valdovų rūmų V korpuso mūrai, XIII–XIV a. datuojamos sienos kiemo centre (vėliau pavadintos M1 ir M2), aptiktas ankstyvosios gyvenvietės sluoksnis.

Vėliau, nuo 1988 m., prasidėjus sistemingiems Valdovų rūmų tyrinėjimams, vidinio kiemo teritorija didesniais ar mažesniais plotais tyrinėta beveik kasmet. Bene didžiausi tyrinėjimai vyko 1993 m., kai vidiniame kieme ištirtos trys perkasos, ir 1994 m., kai atidengtos akmeninio grindinio liekanos ties Valdovų rūmų V korpusu.

2005 m., vykstant Valdovų rūmų atstatymo darbams, vidinio kiemo teritorijoje numatyta įrengti požemines būsimų rūmų terminalo patalpas.

Tyrinėjimų vieta – buvęs vadinamojo aukštumos ar kyšulio–rago, besitęsiančio nuo Gedimino kalno V šlaito link Katedros, aukščiausioji dalis. Perkasos R dalį ribojo Valdovų rūmų R korpuso V siena; Š dalį – aukštumos Š šlaite stovėjusi gynybinė siena M1 (dar

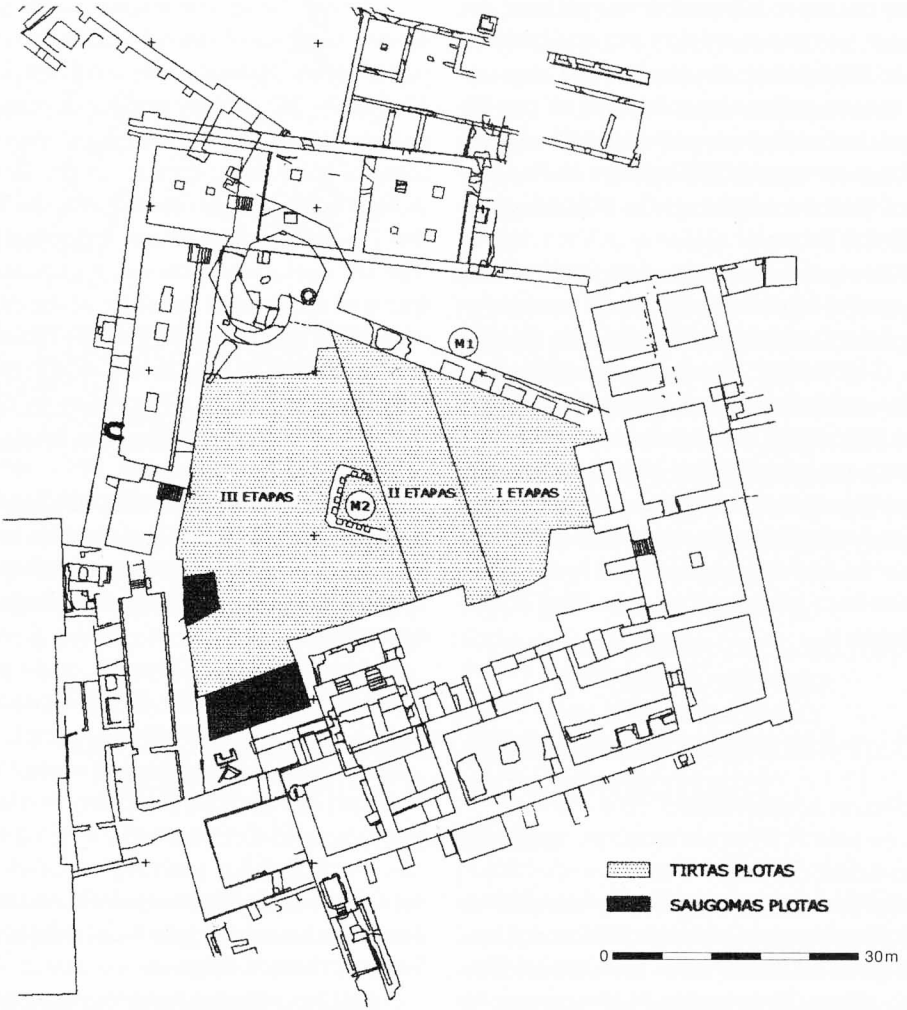

65 pav. Situacijos planas. *G. Striškos brėž.*
Fig. 65. Situation layout.

kartais vadinama siena su kontraforsais) (žr. *ATL 2001 metais*, V., 2002, p. 153–159), ŠV kampe – aštuoniakampio bokšto liekanos ir gynybinės sienos (M1A) tęsinys į PV pusę. Perkasos V dalis tyrinėta iki Valdovų rūmų V korpuso sienų (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 171–180), o P dalyje kasta iki 1990–2002 m. tyrinėtų plotų (žr. *ATL 2002*

metais, V., 2005, p. 147–152). Kadangi tirti viso ploto vienu metu nebuvo galimybių, tirta kiemo teritorija suskirstyta į 3 etapus (65 pav.). I etapą sudarė kiemo R dalis (plotas nuo Valdovų rūmų R korpuso iki 1993 m. tirto ploto 2 V ribos); II – kiemo centrinė dalis (nuo 1993 m. ploto 2 V sienos iki griovio V krašto); III etapą – kiemo V dalis (nuo griovio V krašto iki Valdovų rūmų V korpuso R sienos).

Ankstesnių tyrimų metu nustatyta, jog kultūrinis sluoksnis išlikęs daugiausiai kiemo PV dalyje, o R ir Š dalyse (ties M1 siena) beveik visiškai sunaikintas. Tyrinėjant tikėtasi rasti kultūrinio sluoksnio likučių. Valdovų rūmų vidiniame kieme tirtas 1632 m^2 plotas. Prieš tyrimus kiemo paviršius R ir V dalyje buvo H_{abs} 95,00 m, centrinėje dalyje – H_{abs} 95,50 m.

Vidinio kiemo I etapo tyrimų metu nukasus viršutinius sluoksnius, maždaug 0,6–1 m gylyje pasirodė gelsvo smėlio sluoksnis. Daugelyje vietų ant jo suverstos XIX–XX a. šiukšlės (betoninių plytelių luitai, XIX a. pastato plytgaliai). Nuvalius smėlio paviršių išryškėjo kelių vėlyvų duobių kontūrai. Apie 16 m į V nuo R korpuso V sienos ir apie 6 m į P nuo sienos M1 surastas vidinio kiemo akmeninio grindinio fragmentas (H_{abs} 94,30 m). Tai bene vienintelis grindinio lopinėlis, likęs šioje kiemo dalyje. Pasirodo, kad prieš įrengiant grindinį buvo lygintas kiemo paviršius, nukasta dalis buvusios aukštumos–rago ir sunaikinti ankstyvesni kultūriniai sluoksniai. Akmeninis grindinys šioje vietoje klotas tiesiai į įžemio smėlį, tačiau po išlikusio grindinio fragmento R dalimi rastas apie 20 cm storio supiltas smėlio sluoksnis. Jis dengė giliau buvusią 4 m skersmens duobę. Duobė apskritimo formos, jos Š kraštas nukastas 1964 m. klojant šiluminę trasą. Apie 1,2 m gylyje (nuo akmeninio grindinio paviršiaus) duobė susiaurėja iki 1,5 m pločio (tarsi padarytas laiptas) ir gilėja dar apie 1,3 m (iki H_{abs} 91,90 m). Duobė užpilta žemių ir smėlio mišiniu, skiediniu, smulkiomis griuvenomis. Joje surasta padrikų akmenų, molinių kvadratinių (13x13x4; 14x14x2,5; 17x17x6,5 cm dydžio) ir rombo formos grindų plytelių. Taip pat aptikti lovinių ir plokštinių čerpių fragmentai, buitinės keramikos šukės, keli nedideli akmeniniai sviedinukai, geležinis kirvis. Radiniai preliminariai datuojami XVI a. Duobės paskirtis neaiški.

I etapo P dalyje tyrinėta ankstesniais metais netirtuose ploteliuose (tarp 1993 m. ploto 2 ir stovėjusių laikinų gaubtų). Po viršutinėmis 0,8–1 m storio maišytomis žemėmis iš karto rastas įžeminis smėlis (H_{abs} 94,10 m). Ant smėlio kultūrinio sluoksnio nebebuvo. Smėlyje rasta įvairių perkasimų, duobių. Daugelis jų iškasta XVII a. pabaigoje – XIX a. Aptiktos tik dvi juoda žeme užpildytos duobės, kuriose rasta grublėtos keramikos šukių. Iš jų galima spręsti, jog šioje aukštumos–rago dalyje taip pat būta „ankstyvosios gyvenvietės“ sluoksnio.

II etapo tyrimų metu kasinėtas labiausiai kiemo teritorijoje suardytas ruožas. Į jį pateko 1831 m. kasto gynybinio griovio liekanos. Griovys kirto rūmų teritoriją nuo Valdovų rūmų P korpuso E rūsio PR–ŠV kryptimi, nuardydama pastato M2 R dalį per kiemą ir rėmėsi į sieną M1 (ties sandūra su aštuonkampiu bokštu). Toliau gynybinis griovys, tarsi lenkdamas bokštą, sukosi į V ir tęsėsi toliau link Valdovų rūmų Š korpuso V dalies. Griovys įkastas nuo Valdovų rūmų vidinio kiemo akmeninio grindinio lygio (H_{abs} 94,30 m). Kastas apie 6 m pločio, 45° nuolydžio kampu siau-

rėjantis griovys. Griovio gylis nuo akmenų grindinio buvo apie 2,80 m (H_{abs} 91,65 m, arba 3,60 m nuo žemės paviršiaus), dugnas plokščias, beveik 2 m pločio. Ant dugno rasti padriki atsitiktiniai akmenys. Griovys XIX a. pabaigoje užpiltas atvežtinėmis žemėmis, kuriose aptikta vėlyva keramika ir XVII–XIX a. monetos.

III etapo tyrimų pradžioje nukastas viršutinis sluoksnis iki akmeninio grindinio. Grindinio liekanos rastos H_{abs} 93,80 m Š dalyje, ir H_{abs} 93,30 m P dalyje. Grindinys žemėjo link Valdovų rūmų PV kampe buvusių rūmų vartų. Į vartus buvo orientuoti ir fragmentiškai išlikę latakai vandeniui nutekėti. Ant anksčiau netyrinėto grindinio vietų buvo susikaupęs 5–15 cm pilkšvų žemių sluoksnis, kuriame aptikta XVII a. keramika, rūmų kokliai, akmeninių interjero detalių liekanos. Apie 13 m į Š nuo Valdovų rūmų P vartų rasti du akmeninio grindinio lygiai. Pasirodo, jog vėlyvesnio grindinio dalis ties vartais sukelta, suformuota latakų sistema, tačiau toliau nuo vartų kiemo grindinys paliktas savo lygyje. Ankstyvesniojo grindinio fragmentas buvo klotas į gelsvos spalvos smėlio sluoksnį, o vėlyvesnis – į žalsvos. Žalsvo smėlio sluoksnio fragmentų surasta ir kitose grindinio vietose (tarp gelsvo smėlio sluoksnio), todėl manoma, kad senasis grindinys šiose vietose remontuotas. Aptikta grindinio akmenų plotelių, kurie dėti išvis be smėlio sluoksnio, į pilkšvą su smėliu maišytą gruntą. Greičiausiai tai dar vieno (vėlyviausiojo) grindinio remonto liekanos.

Kieme rastos dvi senojo vandentiekio trasos. Medienos liekanų jose neaptikta, tik metalinės movos. Kiemo P dalyje vandentiekio grioviai buvo šalia ir orientuoti į po Valdovų rūmų P korpuso vartais buvusią arką (komunikacinį „kolektorių“ po vartais), o į Š pusę jų trasos išsiskyrė. Vieno vandentiekio trasa (vėlyvesnė) ėjo per pastato M2 ŠV kraštą į rūmų Š korpuso R dalį (ryčiau patalpos P), kita – į Š korpuso V dalį (patalpą N). Pirmosios trasos vietoje matėsi iš naujo perdėtų akmenų juosta, griovys nuo grindinio įkastas į 1,4–1,5 m gylį, o kitos trasos vietoje kiemo akmeninis grindinys išgrįstas be remonto požymių, griovys nuo grindinio įgilintas apie 80 cm.

Po akmenų grindiniu nukasus niveliacinį smėlį ir išsėmus grindinio praardymo vietose susikaupusį supiltinį sluoksnį, perkasos ŠV dalyje aptiktas plonas degėsių su apanglėjusios medienos liekanomis sluoksnis. Vietomis degėsių sluoksnis suardytas, pasitaiko molingos žemės ir gelsvų kalkių skiedinio tarpsluoksnių. Degėsių sluoksnyje aptikta nemažai radinių, daugiausia XIV–XV a. datuojamos keramikos šukių, kapšelio apkalas bei keturios Jogailos monetos. Iš rastos keramikos išsiskyrė puodo dugnas su ženklu panašiu į svastiką. Tarp kitų radinių pasitaikė vienas kitas žalvario lašelis, smulkių gintaro gabaliukų.

Po degėsiais kai kur aptiktas plonas griuvenėlių sluoksniukas. Jame buvo smulkios raudonos ar rausvos spalvos plytų skaldos. Po griuvenomis aptiktas tamsaus (greičiausiai nuo organinių priemaišų) juodo smėlio sluoksnis su grublėtos keramikos šukėmis. Šis sluoksnis 30–40 cm storio, susiformavęs ant gelsvo smėlio – įžemio. Mažiausiai suardytas jis kiemo PV dalyje. Daugelyje vietų į juodo smėlio sluoksnį įkastos vėlyvesnės duobės. Šio sluoksnio viršuje rastos XIII–XIV a. datuojamos žiestos ir apžiestos molio šukės su horizontalių grioveliu ornamentu. Giliau aptikta grublėtos keramikos šukių, kelių puodų dugnai, verpstukai. Taip pat surastos ir kelios šu-

kės gnaibytu ornamentu. Preliminariai gyvenvietė datuojama I tūkst. antrąja puse.

Po juodo smėlio „gyvenvietės sluoksniu" aptikta apie 100 duobių. Dauguma jų vėlyvesnės nei juodo smėlio sluoksnis. Duobės užpildytos juodu smėliu, dažniausiai 30–40 cm skersmens, iki 50 cm gylio. Duobių šonai statūs, dugnai plokšti. Kai kuriose duobėse rastos grublėtos keramikos šukės. Vienoje duobėje aptiktas geležinis pjautuvėlis ir įtveriamasis ietigalis.

Perkasos PV kampe, apie 13 m į Š nuo Valdovų rūmų P korpuso vartų ir apie 1 m nuo V korpuso R sienos aptikta keturkampė 4x3 m dydžio ir 1,3 m gylio duobė. Joje surasta lauko akmenų, akmeninių sviedinių (sveikų ir apskaldytų). Neaišku, ar duobės kraštai buvo kaip nors sutvirtinti. Panaši duobė, kurioje taip pat rasta akmeninių sviedinių ir sudegusių arbaleto antgalių, buvo rasta 1994 m. priešais Valdovų rūmų V korpuso vartus.

Vidiniame kieme išsaugoti ir keli netyrinėti kultūrinio sluoksnio fragmentai. Atidengus rūmų kiemo akmeninį grindinį užkonservuoti du plotai: vienas 100 m^2 plotas ties Valdovų rūmų P korpuso vartais ir 22 m^2 ties V korpusu (piečiau V korpuso vartų).

INVESTIGATIONS OF THE INNER YARD OF THE ROYAL PALACE OF THE VILNIUS LOWER CASTLE

In the inner yard of the Royal Palace at the Vilnius Lower Castle an area of 1632 m^2 was investigated (Fig. 65). The major part of the cultural layer was destroyed in the 19th – 20th century. In the E part of the yard, in front of the E building of the Royal Palace an about 2.5 m deep circular pit having 4 m in diameter was discovered. It contained artefacts of the 16th century. In the central part of the yard the cultural layer was completely destroyed in the 19th century, when the tsarist army fortress was built and the defensive ditch was excavated. In the W part of the yard two ancient water-pipe routes were discovered. The stone pavement of the inner yard was damaged. It had been reconstructed at least twice. Above the sterile soil level a habitation layer of the second half of the 1st millennium A.D. was discovered. It contained rusticated pottery shards and spindles. Some of the potshards were decorated with pinched-impressed ornaments.

KAUNO PILIES KIEMO PIETRYTINIS KAMPAS

Algirdas ŽALNIERIUS

Pradinėje Kauno pilies tyrinėjimų programoje buvo numatyta atlikti archeologinius tyrinėjimus į pilies PR bokštą numatomų tiesti vandentiekio ir kanalizacijos trasų vietose. Tačiau Kauno savivaldybė nepaskyrė lėšų nei komunikacijų projektui, nei paties projekto vykdymui. Suderinus su Kauno miesto savivaldybe ir užsakovu archeologiniai tyrinėjimai buvo atlikti Kauno pilies PR kampe prie pilies PR bokšto. Tyrinėjimų tikslas – nustatyti buvusio pabūklų įvežimo panduso vietą ir patikslinti įėjimų paviršius į pilies PR bokšto ir bastėjos požemius.